

Peto poglavje o valorizaciji arhivskega gradiva kot zgodovinskega vira za obdobje 1943—1953 je avtor razdelil 1. na ovrednotenje arhivskega gradiva po ustvarjalcih, in sicer glede na njihov družbenopolitični položaj, pristojnosti, delokrog, funkcije, zgodovinske okoliščine, v katerih so delovali itd.; 2. na vsebinsko ovrednotenje arhivskega gradiva glede na vrste in kategorije gradiva znotraj fondov (npr. statuti, zakoni, odloki, poročila, zapisniki, programi, izjave, dopisi itd.); 3. na ovrednotenje vsebine posameznih dokumentov (seveda so tu kot primer obdelani zaradi ogromne količine gradiva za to obdobje le nekateri ključni dokumenti, npr. Deklaracija in odloki II. zasedanja AVNOJ-a 29.—30. novembra 1943, Program in statut Ljudske fronte Jugoslavije 5.—7. avgusta 1945, Ustava FLRJ 31. januarja 1946 itd.).

Na koncu so objavljeni sezname uporabljenih in v opombah navedenih arhivskih virov po fondih in zbirkah zveznih arhivov, objavljenega arhivskega gradiva za to obdobje in domače in tuje literature. Dodana sta še povzetka v angleškem in ruskem jeziku ter registri osebnih imen, institucij in obravnavanih fondov in zbirk.

Delo dr. Lekića je prvi tovrstni prikaz arhivskega gradiva določenih institucij kot vira za zgodovino socialistične Jugoslavije 1943—1953. Na osnovi arhivističnega pristopa in znanstvene obdelave tega gradiva je avtor raziskovalcem tega obdobja, in to ne samo arhivistom in zgodovinarjem, ampak tudi drugih disciplin, podal celovit prikaz določenega arhivskega gradiva, njegove ohranjenosti, dostopnosti, specifičnosti, količine, vrste, historiate njegovih ustvarjalcev, predvsem pa njegove vsebine in zgodovinske vrednosti. Vse to daje delu poleg znanstvene tudi funkcionalno vrednost. Zato bi bilo koristno, da bi se na enak način proučilo še gradivo zveznih organov in organizacij po letu 1953, iz obdobja razvoja samoupravljanja socialistične Jugoslavije, seveda pa tudi gradivo posameznih republik in avtonomnih pokrajin.

Marjeta Adamič

Spomini predvojnih in vojnih aktivistov v Arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

Spomine predvojnih in vojnih aktivistov hranimo v Arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja med Dopolnilnim gradivom. Tega gradiva je veliko in je pomemben vir za pisanje zgodovine, posebej za obdobja, ko nimamo ohranjenih originalnih dokumentov.

Pomembnost spominov predvojnih aktivistov je v tem, da za obdobje med obema vojnama, v katerem se porajajo nove napredne sile družbe, nimamo dosti pisanih originalnih dokumentov. Ker je bilo napredno gibanje večinoma ilegalno, in zaradi tega otežkočeno, so spomini aktivistov neprecenljiv vir za pisanje zgodovine delavskega gibanja. S temi prispevki se seznanimo z razvojem delavskega gibanja v Sloveniji, povezanostjo tega gibanja z naprednimi gibanji v ostalih delih Jugoslavije in Evrope ter udeležbo Slovencev v teh naprednih gibanjih.

Še poseben pomen za zgodovinarje imajo spomini iz medvojnega obdobja, ker je druga svetovna vojna za naš narod pomenila nacionalno in socialno osvoboditev. Originalnega gradiva iz obdobja narodnoosvobodilne vojne je relativno veliko in je ta arhiv, eden od najbogatejših arhivov odporniških gibanj v Evropi. Celotno gradivo, nastalo med obdobjem 1941—1945, je z zakonom zaščiteno. Da se je ohranilo toliko gradiva, so bili zaslužni posamezni zavedni aktivisti že med narodnoosvobodilno vojno. Samoiniciativno so zbirali in hranili gradivo in s svojimi predlogi spodbudili Odsek za narodno vzgojo in prosveto Upravne komisije za osvobojeno slovensko ozemlje, da je 10. oktobra 1943. leta pripravil okrožnico z naročilom o zbiranju vsega pisanega in tiskanega gradiva, ki se nanaša na obdobje narodnoosvobodilne vojne. Zaradi specifičnih pogojev bojevanja je bilo zelo težko shraniti in zaščititi zbrano gradivo. Večino gradiva so zakopali v zemljo, del gradiva so shranili pri zavednih domačinih. Dokumenti, ki so nastali v času narodnoosvobodilne vojne so pisani na način in v obliki, ki jo je tedanja vojaška oblast potrebovala: naredbe, vojaška poročila, okrožnice in dopisi, iz katerih je razvidna politična in vojaška situacija. Spomini aktivistov opisujejo prispevek posameznikov naši narodnoosvobodilni borbi. Posebej so zanimivi kot dodatek virom za obdobje, ko originalnih dokumentov ni ohranjenih.

Predvojnih in vojnih spominov je v Arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja relativno veliko. Avtorji so napisali enega ali več prispevkov, vsi pa so pomagali obogatiti fond spominov.

Pri predvojnih spominih imamo 836 prispevkov 274 avtorjev. Najpogosteje obravnavane teme so: delavsko gibanje v tovarnah, prvomajske akcije, aretacije naprednih ljudi, sodbe, zapori, delovanje posameznikov v naprednem gibanju, sindikalno gibanje, stavke delavcev, delo SKOJ-a, protidraginjske demonstracije, prenašanje ilegalnega materiala, ljudski tabori, delovanje društev »Vzajemnost«, »Zarja«, »Svoboda«, »Društvo kmečkih fantov in deklet«, žensko gibanje, boj z ORJUNO, pridobivanje in skrivanje orožja, ilegalni sestanki članov Komunistične partije, življenje v emigraciji, gladovne stavke, trosenje letakov, policijske represalije, študentsko napredno gibanje, napredno gibanje na Univerzi, delovni tabori in strelske legije, podporne organizacije, sodelovanje Slovencev v delavskih gibanjih v Franciji, Avstriji in Italiji, časopis »Ljudska pravica«, o sodelovanju o španski državljanski vojni, amaterska gledališča, »Rdeča pomoč«, partijska posvetovanja, proslave obletnice Oktobrske revolucije, ilegalni odhodi v Sovjetsko zvezo.

Medvojne spomine je pisalo 243 avtorjev z 247 prispevki. V svojih prispevkih opisujejo: kronike enot, akcije in boje enot, pomembne akcije posameznikov, aretacije, zapore in taborišča, terensko delo aktivistov, delovanje Osvobodilne fronte, radio Osvobodilne fronte, sabotaže, saniteta v narodnoosvobodilni vojski, delovanje Komunistične partije in SKOJ-a v enotah, delovanje partizanskih sodišč, preskrba enot z obleko in hrano, kulturniško delo, izseljevanje Slovencev v Srbijo, delo partizanskih delavnic, tehnike in tiskarne, življenjepisi.

Mirjana Jadreško